

University of Groningen

Vervolgonderzoek Subsidie voor klimaatadaptatie

van Valkengoed, Anne; Kreuger, Martine ; Geerts, Brigitte; Heessels, Margriet

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2021

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van Valkengoed, A., Kreuger, M., Geerts, B., & Heessels, M. (2021). *Vervolgonderzoek Subsidie voor klimaatadaptatie*. University of Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Subsidie voor klimaatadaptatie

Onderzoeksrapport

rijksuniversiteit
groningen

Gemeente Breda

Subsidie voor klimaatadaptatie

Onderzoeksrapport

Maart 2021

Anne van Valkengoed, Martine Kreuger,
Brigitte Geerts, Margriet Heessels

0303_21 Subsidie voor klimaatadaptatie_Onderzoeksrapport_V3

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
1 Introductie	9
2 Onderzoeksmethode	13
3 Wat motiveert mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen en om subsidie aan te vragen?	15
4 Wie doen er een subsidieaanvraag?	21
5 Op welke manier motiveert een subsidie mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen?... ..	27
6 Conclusies	31
Referenties	33
Bijlage 1	34

Samenvatting

“De subsidie was het extra zetje om het **nu** te doen”

Klimaatadaptieve maatregelen zijn belangrijk om overlast door extreem weer zoals hitte, droogte, en zware neerslag te voorkomen of te verminderen. Naast de overheid en het bedrijfsleven spelen ook burgers in Nederland een belangrijke rol in het klimaatadaptiever maken van onze samenleving. Maar hoe kunnen inwoners gemotiveerd worden klimaatadaptieve maatregelen te nemen?

In dit onderzoek bekijken we in welke mate een subsidieregeling een effectieve manier is om de adoptie van klimaatadaptieve maatregelen te stimuleren. We doen dit door middel van twee vragenlijstenonderzoeken: één onderzoek onder een algemene steekproef van inwoners uit de Gemeente Breda, en één onderzoek onder aanvragers van de subsidieregeling Water en Groen.

Ten eerste bekeken we of de kosten van klimaatadaptieve maatregelen een belangrijke rol spelen bij de keuze om deze maatregelen te nemen. Uit de resultaten bleek dat de mate waarin mensen klimaatadaptieve maatregelen als te duur zien geen verband hield met de mate waarin mensen van plan waren klimaatadaptieve maatregelen te nemen, of van plan waren de subsidie aan te vragen. Deze bevinding weerspreekt een belangrijke aanname achter het gebruik van subsidies, namelijk dat kosten een belangrijke barrière voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen vormen.

Ten tweede bekeken we *wie* er een aanvraag voor de subsidieregeling doet. We bekeken hoe subsidieaanvragers verschillen van de deelnemers uit de algemene steekproef. In vergelijking met deelnemers uit de algemene steekproef vonden subsidieaanvragers gemiddeld dat extreem weer meer risico's veroorzaakt, en ervoeren ze meer negatieve emoties rondom extreem weer. Tegelijkertijd zagen ze ook meer mogelijkheden om zelf bij te dragen aan het oplossen van dit probleem (zij achtten zichzelf bijvoorbeeld meer in staat om maatregelen te nemen, dachten dat de maatregelen effectiever zullen zijn om overlast te voorkomen en te verminderen, en vonden zichzelf meer verantwoordelijk voor het nemen van maatregelen). Tot slot had de groep subsidieaanvragers een hogere sociaaleconomische status dan andere groepen; zij hadden gemiddeld een hoger inkomen en zijn hoger opgeleid dan deelnemers uit de algemene steekproef. De subsidies komen dus over het algemeen terecht bij een relatief kleine groep koplopers die betrokken is bij het onderwerp, en beschikken over de middelen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen.

Ten derde bekeken we in welke mate de subsidieregeling een rol heeft gespeeld bij de beslissing van de subsidieaanvragers om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Veel van de subsidieaanvragers gaven aan dat zij al van plan waren om de klimaatadaptieve maatregelen te nemen, óók zonder de subsidieregeling. Toch vonden veel subsidieaanvragers ook dat de subsidieregeling hen wel gestimuleerd heeft de maatregelen te nemen. De subsidie vormt voornamelijk een extra duwtje om mensen te motiveren actie te ondernemen, maar is vaak geen noodzakelijke voorwaarde. Toch kan het stimuleren van deze groep koplopers in theorie ook nog een breder effect hebben: als klimaatadaptieve maatregelen zoals groene daken steeds zichtbaarder worden, zullen deze maatregelen steeds gangbaarder, laagdrempeliger, en aantrekkelijk worden voor de doorsnee burger.

Introductie

Het klimaat in Nederland verandert: het weer wordt warmer, natter, droger, en extremer (Nationale Klimaatadaptatiestrategie, 2018). Om de negatieve gevolgen van klimaatverandering in Nederland tegen te gaan, is het belangrijk dat wij ons aanpassen om de risico's te beperken. Dit noemen we klimaatadaptatie. Naast overheden en het bedrijfsleven spelen ook bewoners een belangrijke rol bij het klimaatadaptiever maken van onze samenleving. Het motiveren van bewoners om klimaatadaptieve maatregelen te nemen is daarom één van de centrale opgaven.

Steeds meer gemeenten introduceren subsidieregelingen om bewoners te motiveren te investeren in klimaatadaptatie. Denk bijvoorbeeld aan een subsidie voor een groen dak, of het afkoppelen van de regenpijp. Maar zijn subsidies wel een effectieve manier om klimaatadaptief gedrag te stimuleren? In dit onderzoeksrapport werpen we het licht op deze vraag. Wij doen dit aan de hand van een 'case study': de subsidie Water en Groen van de Gemeente Breda.

Dit onderzoeksrapport geeft antwoord op 3 onderzoeksvragen, die samen inzicht geven in de achterliggende aannames en effectiviteit van de subsidieregeling voor het motiveren van klimaatadaptief gedrag. In de volgende paragrafen introduceren we deze drie onderzoeksvragen, en bespreken we de achterliggende redenering en belang van de onderzoeksvraag. Vervolgens bespreken we de resultaten van een longitudinaal onderzoek met twee meetmomenten. Daarvoor is aan een willekeurige steekproef van inwoners uit Breda gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek. Daarnaast bespreken we ook de resultaten van een onderzoek uitgezet onder aanvragers van de subsidie Water en Groen.

Onderzoeksvraag 1: Wat motiveert mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen en om subsidie aan te vragen?

Het idee achter het verstrekken van een subsidie is dat een subsidie een mogelijke barrière voor gedrag wegneemt: de kosten die gemoeid zijn met het aanleggen van klimaatadaptieve maatregelen. Deze redenering gaat uit van de aanname dat kosten een belangrijke overweging zijn bij het nemen van klimaatadaptieve maatregelen. Maar spelen kosten inderdaad een belangrijke rol bij de beslissing om klimaatadaptieve maatregelen te nemen? Uit onderzoek blijkt dat vele andere redenen een (belangrijkere) rol kunnen spelen bij klimaatadaptief handelen, zoals bijvoorbeeld sociale normen en de mate waarin men zichzelf in staat acht om maatregelen te nemen (van Valkengoed & Steg, 2019). Om het effect van subsidies voor het motiveren van klimaatadaptief gedrag te begrijpen, is het daarom belangrijk om in kaart te brengen wat mensen motiveert om klimaatadaptief te handelen, en wat mensen motiveert om een aanvraag voor een subsidie te doen. In dit onderzoek bekijken we zowel welke redenen men heeft om klimaatadaptieve maatregelen te willen nemen, als wat mensen motiveert om daadwerkelijk de maatregelen te implementeren. We doen dit omdat de stap van intentie naar gedrag niet altijd een gegeven is, en verschillende motieven hierbij een rol kunnen spelen.

Onderzoeksvraag 2: Wie doen er een subsidieaanvraag?

Een andere belangrijke vraag omtrent het gebruik van subsidies is bij wie ze terecht komen. Er bestaat een kans dat subsidies vooral aangevraagd worden door mensen die al gemotiveerd zijn om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, en die de maatregel ook zonder subsidie getroffen zouden hebben. In dat geval is het motiverende effect van de subsidie maar gering. Daarnaast blijkt dat subsidies vaak terecht komen bij burgers met een hoger inkomen (Macintosh & Wilkinson, 2011; Andor, Frondel & Vance, 2015), voor wie financiële kosten vaak geen echte barrière voor gedrag is, en voor wie de subsidie dus ook niet noodzakelijk is.

De effectiviteit van de subsidie wordt dus (deels) bepaald door de mate waarin zij in staat is om een nieuwe doelgroep aan te trekken, die de klimaatadaptieve maatregelen waarschijnlijk niet getroffen zou hebben zonder de beschikbaarheid van de subsidie (Rogers, 2003). Om de werking van subsidies voor het stimuleren van klimaatadaptief gedrag te begrijpen, is het daarom belangrijk om in kaart te brengen wie er een aanvraag doet voor subsidies voor klimaatadaptieve maatregelen.

“Ik wil bijdragen aan een fijne en groene leefomgeving waar mens en dier samen kunnen leven”

Onderzoeksvraag 3: Op welke manier motiveert een subsidie mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen?

De laatste onderzoeksvraag gaat over het motiverende effect van de subsidie. Hoewel een subsidie op het eerste gezicht misschien voornamelijk mensen motiveert door een financiële barrière weg te nemen, kan een subsidie ook effectief zijn op andere manieren. Een onderzoek in de Verenigde Staten liet bijvoorbeeld zien dat subsidies voor zonnepanelen vooral effectief waren omdat de subsidieregeling mensen met informatie verschaftte over het installeren van zonnepanelen, en niet door de aangeboden financiële vergoeding (Gillingham & Bollinger, 2020). Een subsidie voor klimaatadaptieve maatregelen zou ook zo'n werking kunnen hebben, waarbij mensen zich door de subsidie bewust worden van klimaatadaptieve maatregelen, zoals bijvoorbeeld een groen dak.

Een gerelateerde vraag gaat over de mate waarin de subsidie een onbedoeld demotiverend effect kan hebben voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen in de toekomst. Uit voorgaande onderzoeken blijkt dat een financiële prikkel de intrinsieke motivatie voor gedrag in sommige situaties kan verdringen, omdat mensen het gedrag alleen vertonen als dat individuele voordelen voor hen heeft, en niet meer omdat ze het zelf belangrijk vinden om het gedrag te vertonen (Promberger & Marteau, 2013). In het geval van de huidige subsidieregeling zou het dus kunnen voorkomen dat mensen die nu een subsidie ontvangen, in de toekomst minder geneigd zijn om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, wanneer zij hiervoor geen subsidie meer ontvangen. Om deze vragen te beantwoorden, is het belangrijk om in kaart te brengen hoe mensen het motiverende effect van de subsidie ervaren.

Meetmomenten onderzoek

In dit onderzoeksrapport beschrijven wij de resultaten van een langer lopend onderzoek met twee meetmomenten naar de effectiviteit van subsidies om klimaatadaptief gedrag te motiveren. Dit onderzoeksrapport vormt een vervolg op het eerder verschenen onderzoeksrapport Subsidie voor Klimaatadaptatie (van Valkengoed, Kreuger, Peters, Geerts & Heessels, 2020). In dit onderzoek, welke het eerste meetmoment vormt van het onderzoeksproject, vroegen we 955 deelnemers uit de gemeente Breda naar hun mening over klimaatverandering, extreem weer, klimaatadaptatie, en de subsidieregeling voor klimaatadaptieve maatregelen Water en Groen.

Uit dit vorige onderzoek bleek dat de meeste respondenten de realiteit en negatieve gevolgen van klimaatverandering onderstreepten, en zelf ook al ervaringen hadden met de gevolgen van klimaatverandering in de vorm van extreem weer. We vonden ook dat mensen meer geneigd waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen als zij:

- Meer risico's zagen van extreem weer voor hun woning en gezondheid.
- Meer negatieve emoties ervoeren wanneer zij dachten aan extreem weer.
- Zichzelf beter in staat achtten om maatregelen te nemen.
- Meer dachten dat maatregelen effectief zullen zijn om overlast te voorkomen/verminderen.
- Meer dachten dat andere mensen klimaatadaptieve maatregelen nemen.
- Zichzelf meer verantwoordelijk voelden voor het nemen van maatregelen.

Ook vonden we dat mensen in het algemeen positief stonden ten opzichte van de subsidieregeling Water en Groen, en dat ongeveer 40% van de respondenten van plan was om gebruik te maken van deze subsidieregeling.

Deze eerste resultaten gaven al belangrijke inzichten in de motivaties van mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, en in hun opvattingen over subsidies voor klimaatadaptatie. Echter, dit rapport biedt nog weinig inzicht in met name de tweede en de derde onderzoeksvraag, omdat de subsidieregeling ten tijde van het onderzoek nog niet gelanceerd was. Daarnaast richtte dit eerste onderzoek zich op intenties om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. In de huidige rapportage zullen we bekijken wat mensen motiveert om daadwerkelijk maatregelen te nemen.

Onderzoeksproject

In dit rapport zullen wij voortbouwen op dit eerder verschenen onderzoeksrapport, en proberen een antwoord te vinden op de drie beschreven hoofdonderzoeksvragen. Wij doen dit door gegevens te analyseren van twee vragenlijstenonderzoeken. Ten eerste hebben wij de deelnemers aan het eerste meetmoment benaderd om na een jaar tijd dezelfde vragenlijst nog eens in te vullen. Op deze manieren krijgen we inzicht in veranderingen over de tijd, en kunnen we kijken wat mensen motiveert om daadwerkelijk maatregelen te nemen. Ten tweede hebben we een vragenlijst uitgezet onder aanvragers van de subsidie Water en Groen van de Gemeente Breda, welke gedeeltelijk hetzelfde was als de vragenlijst die gebruikt werd met de algemene steekproef, en welke gedeeltelijk bestond uit unieke vragen over de subsidieregeling. We zullen de resultaten uit beide onderzoeken combineren om inzicht te krijgen in de hoofdvragen van dit rapport.

Leeswijzer

Dit onderzoeksrapport is als volgt ingedeeld. De onderzoeksmethode en steekproef worden verder toegelicht in Hoofdstuk 2. In Hoofdstuk 3 bekijken we de vraag wat mensen motiveert om klimaatadaptieve maatregelen te nemen en om subsidie aan te vragen. In Hoofdstuk 4 bekijken we bij wie subsidies terecht komen.

In Hoofdstuk 5 bekijken we op welke manier subsidies mensen motiveren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. In Hoofdstuk 6 zullen we de antwoorden op de 3 hoofdonderzoeksvragen samenvatten, en conclusies trekken over de effectiviteit van de subsidieregeling Water en Groen voor het stimuleren van klimaatadaptief gedrag.

“De bewoners van het appartement kijken uit op de groene daken en dat is een veel prettiger gezicht dan asfaltdaken”

Onderzoeksmethode

In dit onderzoek maken we gebruik van twee vragenlijstonderzoeken: een onderzoek onder een algemene steekproef van willekeurig gekozen bewoners van Breda, en een onderzoek onder mensen die een aanvraag voor de subsidie Water en Groen hebben aangevraagd. De vragenlijst voor deze twee onderzoeken was gedeeltelijk hetzelfde. De subsidieaanvragers ontvingen echter ook unieke vragen die specifiek betrekking hadden op hun beslissing om een subsidieaanvraag te doen. De onderzoeksmethode van beide onderzoeken wordt in dit hoofdstuk verder toegelicht.

Figuur 1. Tijdlijn van het onderzoek.

Algemene steekproef

Dit onderzoek bestond uit een longitudinaal onderzoek met twee meetmomenten. Voor het eerste meetmoment werd in februari 2020 (vóór de invoering van de subsidieregeling) een willekeurige steekproef van 3500 adressen in Breda genomen. Deelnemers ontvingen een uitnodiging om online een vragenlijst in te vullen. Na twee weken ontvingen deelnemers die de vragenlijst nog niet of gedeeltelijk hadden ingevuld een herinnering en een papieren versie van de vragenlijst die zij met een gefrankeerde retourenveloppe naar de Gemeente Breda konden sturen.

In totaal zijn er 1024 vragenlijsten ontvangen. Hierbij zaten 60 respondenten die geen toestemming gaven om deel te nemen aan het onderzoek en hun gegevens te gebruiken, en de vragenlijst dus niet verder hebben ingevuld. Er zijn 955 vragenlijsten gedeeltelijk of volledig ingevuld (een responspercentage van 27%). Hiervan waren er 714 digitaal ingevuld en 241 schriftelijk. Aan alle deelnemers werd aan het eind van de vragenlijst gevraagd of zij toestemming gaven om na een jaar nogmaals door de gemeente Breda benaderd te worden voor een vervolgonderzoek. Twee derde (620) van de respondenten stemde hiermee in.

In maart 2021 werd een email verzonden naar alle 620 deelnemers die tijdens het eerste meetmoment aangaven nog een keer benaderd te willen worden voor dit onderzoek. De email bevatte een unieke link waarmee deelnemers de vragenlijst nogmaals konden invullen. In totaal vulde 295 deelnemers de tweede vragenlijst (gedeeltelijk) in, een responspercentage van 48%. De antwoorden van de deelnemers die beiden vragenlijsten invulden werden aan elkaar gekoppeld, zodat het mogelijk is om te kijken hoe hun antwoorden zijn veranderd over de tijd.

De meerderheid van de deelnemers die zowel de eerste als de tweede vragenlijst invulde was mannelijk (60%) en woonde in een koopwoning (73%). De gemiddelde leeftijd was 58. Vergeleken met de deelnemers die alleen de eerste vragenlijst invulden, hadden de deelnemers die beide vragenlijsten invulden gemiddeld een hoger inkomen ($\chi^2 = 14.15$, $p = .02$)¹ en een hoger opleidingsniveau, ($\chi^2 = 21.11$, $p = .001$). De deelnemers die beide vragenlijsten invulden waren ook vaker mannen ($\chi^2 = 5.31$, $p = .02$). Er was geen verschil in leeftijd ($t(883) = -1.56$, $p = .13$) of huiseigenaarschap ($\chi^2 = 3.67$, $p = .16$) tussen mensen die alleen de eerste vragenlijst invulden en mensen die beide vragenlijsten invulden.

¹ Deze (en volgende) cijfers refereren naar statistische toetsen welke gebruikt kunnen worden om te beoordelen over een significant verschil bestaat tussen twee groepen op een bepaalde waarde (bijvoorbeeld inkomen, of opleidingsniveau). Wanneer de waarde voor p kleiner dan .05 is, noemen we het verschil statistisch significant, en is het aannemelijk dat er een verschil tussen de groepen bestaat wat niet door toeval veroorzaakt is.

Subsidieaanvragers

Een aangepaste versie van de vragenlijst is ook afgenomen bij aanvragers van de subsidie Water en Groen van de Gemeente Breda. Alle 269 aanvragers van de subsidie in de periode april – november 2020 kregen in november 2020 een email van de Gemeente Breda met een uitnodiging om een digitale vragenlijst over de subsidieregeling in te vullen. Het invullen van de vragenlijst duurde ongeveer 15 tot 20 minuten. Van de 269 aanvragers hebben 151 mensen de vragenlijst gedeeltelijk of volledig ingevuld, een responspercentage van 56%.

De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 48. De jongste deelnemer was 22 jaar, de oudste 78 jaar. De modale inkomensklasse was meer dan €3.500,- per maand (65,7%). Er deden meer mannen (70%) dan vrouwen (28%) mee aan het onderzoek. De meeste respondenten hadden hoger beroepsonderwijs (58%) of wetenschappelijk onderwijs (29%) afgerond. Bijna alle respondenten (97%) waren de eigenaar van hun woning.

Wat motiveert mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen en om subsidie aan te vragen?

Inleiding

Allereerst gaan we na wat mensen motiveert om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, en om een subsidie voor deze maatregelen aan te vragen. Specifiek kijken we daarbij in hoeverre de financiële kosten van klimaatadaptieve maatregelen een barrière voor klimaatadaptief gedrag vormen. Naast financiële kosten bekijken we ook de volgende zeven factoren die een rol kunnen spelen bij klimaatadaptatie (gebaseerd op van Valkengoed & Steg, 2019).

Risicoperceptie kan een rol spelen bij klimaatadaptief gedrag, aangezien veel maatregelen gericht zijn op het verminderen van risico's van klimaat en extreem weer. Denk bijvoorbeeld aan het verminderen van overlast door hitte of droogte. Mensen die een hoger risico zien van extreem weer voor hun gezondheid of woning, zullen daarom waarschijnlijk meer geneigd zijn klimaatadaptieve maatregelen te nemen. We vroegen mensen om aan te geven hoe waarschijnlijk en hoe ernstig zij de gevolgen van extreem weer inschatten voor hun woning en hun gezondheid.

Gepaard met het zien van risico's is de ervaring van **negatieve emoties**, zoals angst, bezorgdheid of machteloosheid. Omdat het ervaren van deze emoties niet fijn is, kunnen mensen gemotiveerd worden om klimaatadaptieve maatregelen te nemen om deze emoties te doen afnemen. We vroegen mensen om aan te geven in welke mate zij zich angstig, bezorgd en machteloos voelen wanneer zij denken aan de extreme weersomstandigheden in Breda.

Handelingsperspectief refereert naar of mensen mogelijkheden zien om bepaalde handelingen te nemen om overlast door extreem weer te voorkomen of te verminderen. Dit kan belangrijk voor klimaatadaptatie zijn, aangezien mensen die zichzelf niet in staat achten om maatregelen te nemen, dit ook niet van plan zullen zijn. We vroegen mensen in welke mate zij zichzelf in staat achten maatregelen te nemen om overlast door extreem weer te voorkomen of te verminderen.

Als mensen klimaatadaptieve maatregelen niet zien als effectief voor het voorkomen of verminderen van overlast door extreem weer, is de kans klein dat zij de maatregelen zullen nemen. De beoogde **effectiviteit van klimaatadaptieve** maatregelen kan daarom een rol spelen voor klimaatadaptief gedrag. We vroegen mensen of zij dachten dat het nemen van maatregelen effectief zou zijn om overlast door extreem weer te voorkomen of te verminderen.

Een andere reden dat mensen geen adaptieve maatregelen nemen, kan zijn omdat zij erop **vertrouwen** dat andere partijen voldoende maatregelen zullen nemen om hen te beschermen. Als mensen ervanuit gaan dat de Gemeente Breda genoeg maatregelen zal treffen, kunnen zij denken dat het niet nodig is om ook zelf maatregelen te nemen. Daarentegen kan het ook zijn dat mensen juist gemotiveerd worden wanneer de Gemeente Breda maatregelen neemt, omdat dit laat zien dat burgers er niet alleen voor staan. We vroegen mensen in welke mate zij er vertrouwen in hadden dat de Gemeente Breda maatregelen zou nemen om overlast door extreem weer te voorkomen of te verminderen.

Omdat er veel verschillende partijen klimaatadaptieve maatregelen kunnen nemen (zoals gemeenten, bedrijven, nationale overheid), kan het onduidelijk zijn wie voor welke maatregelen **verantwoordelijk** is. Wanneer mensen zichzelf niet verantwoordelijk voelen voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen, kan dit ertoe leiden dat

ze geen klimaatadaptief gedrag vertonen. We vroegen mensen om aan te geven in welke mate zij zichzelf verantwoordelijk vinden voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen.

Mensen zijn gevoelig voor wat andere mensen doen. Percepties van wat anderen doen en vinden noemen we ook wel **'sociale normen'**. Sociale normen kunnen ook beïnvloeden of mensen klimaatadaptieve maatregelen nemen. Als mensen denken dat anderen klimaatadaptieve maatregelen nemen, zullen zij zelf ook eerder geneigd zijn maatregelen te nemen. We vroegen mensen om aan te geven of zij het eens waren met de stelling dat anderen in hun omgeving maatregelen nemen om overlast door extreem weer te voorkomen of te verminderen.

Tot slot kijken we naar de rol van **kosten** van klimaatadaptieve maatregelen. Wanneer maatregelen te duur zijn, zullen mensen minder geneigd zijn om deze maatregelen te implementeren. We vroegen mensen in welke mate zij maatregelen om overlast door extreem weer te voorkomen of te verminderen te duur vinden. Als mensen een te laag inkomen hebben, zullen zij wellicht helemaal niet in staat zijn om de maatregelen te nemen. Daarom kijken we ook naar het **inkomen** van de deelnemers als een mogelijke voorspeller van klimaatadaptief gedrag.

Wat motiveert mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen?

In de eerste rapportage bekeken we wat mensen motiveert klimaatadaptieve maatregelen te nemen. We keken toen specifiek naar welke motieven verband hielden met de *intentie* om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Uit die resultaten bleek dat mensen over het algemeen meer van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen wanneer zij:

- Meer risico's zagen van extreem weer voor hun woning en gezondheid.
- Meer negatieve emoties ervoeren wanneer zij dachten aan extreem weer.
- Zichzelf beter in staat achtten maatregelen te nemen.
- Meer dachten dat maatregelen effectief zullen zijn om overlast te voorkomen/verminderen.
- Meer dachten dat andere mensen klimaatadaptieve maatregelen nemen.
- Zichzelf meer verantwoordelijk voelden voor het nemen van maatregelen.

Uit dit eerste rapport bleek dat de percepties van kosten van klimaatadaptieve maatregelen, inkomen, en vertrouwen in de Gemeente Breda niet significant samenhangen met de mate waarin men van plan is om klimaatadaptieve maatregelen te nemen.

Intenties vertalen zich echter niet altijd in gedrag (e.g., Faries, 2016). In dit rapport bekijken we daarom ook wat mensen motiveert om daadwerkelijk klimaatadaptieve maatregelen te nemen. We doen dit door te kijken hoe de mensen die tussen de twee meetmomenten wel klimaatadaptieve maatregelen hebben genomen, verschillen van mensen die geen maatregelen hebben genomen.

In de eerste meting vroegen we respondenten om aan te geven in welke mate zij van plan zijn om 9 verschillende klimaatadaptieve maatregelen te nemen binnen een periode van één jaar, namelijk: een groene tuin, een groen dak, een geveltuintje, een regenton, zonwering, een schaduwdoek, een vijver, de regenpijp afkoppelen, en het huis beter isoleren. Respondenten konden ook aangeven of zij deze maatregelen al getroffen hadden of dat de betreffende maatregelen niet van toepassing was voor hun woning.

In de tweede meting vroegen we dit nogmaals. We gingen na of de respondenten die bij de eerste meting aangeven dat ze de maatregel nog niet getroffen hadden bij de tweede meting aangeven dat zij de klimaatadaptieve maatregelen wél getroffen hebben. Zo krijgen we inzicht in hoeveel mensen tussen de eerste en de tweede meting klimaatadaptieve maatregelen hebben getroffen. We laten respondenten buiten beschouwing die bij de eerste meting aangaven de maatregel al getroffen te hebben of aangaven dat de maatregelen niet van toepassing was.

De meest geïmplementeerde nieuwe maatregelen waren zonwering en een schaduwdoek. In totaal hebben 25 mensen tussen de eerste en de tweede meting zonwering geïnstalleerd. Ook 25 mensen hebben een schaduwdoek opgehangen. Verder hebben 22 mensen een geveltuintje aangelegd, 19 mensen hun huis beter geïsoleerd, 13 mensen een regenton neergezet, 12 mensen een groene tuin aangelegd, 12 mensen hun regenpijp afgekoppeld van het riool, 4 mensen een vijver aangelegd, en 2 mensen een groen dak geïnstalleerd tussen de eerste en de tweede meting. In totaal hebben 93 mensen (32%) één of meerdere maatregelen getroffen. De meeste mensen (61 deelnemers of 21%) troffen één maatregel. Sommige mensen troffen twee

maatregelen (25 deelnemers of 8%). Slechts een minderheid trof drie (5 deelnemers of 2%) of zelf vier (2 deelnemers of minder dan 1%) maatregelen tussen de eerste en de tweede meting.

We vroegen deelnemers ook of zij nog andere maatregelen hadden getroffen tussen de eerste en de tweede meting. In totaal gaven 48 respondenten aan dat zij andere klimaatadaptieve maatregelen hebben getroffen dan de 9 bovengenoemde maatregelen. In deze open vraag noemen deelnemers onder andere de volgende maatregelen die zij getroffen hebben: het verbeteren van wateropslag/waterafvoer (12 mensen), het aanleggen van airco² (7 mensen), bomen planten (5 mensen), en het nemen van voorzorgsmaatregelen tegen storm, zoals bijvoorbeeld daken versterken (5 mensen).

Op basis van deze antwoorden delen we de steekproef in twee groepen in: een groep die één of meer klimaatadaptieve maatregelen heeft genomen, en een groep die geen klimaatadaptieve maatregelen heeft genomen. In totaal hebben 116 mensen tussen de twee meetmomenten een (of meer) van klimaatadaptieve maatregelen genomen, en hebben 160 mensen geen klimaatadaptieve maatregelen genomen tussen het eerste en het tweede meetmoment.

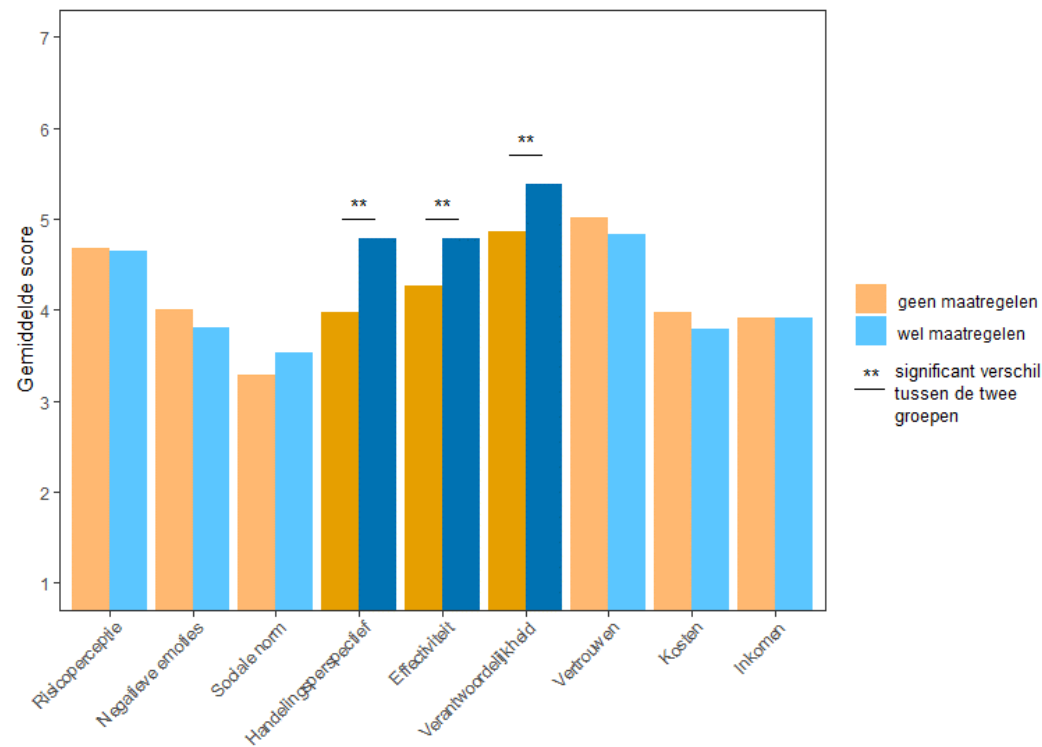
We bekijken hoe deze twee groepen verschillen op de acht verschillende motieven om klimaatadaptief gedrag te vertonen en inkomen. Uit de resultaten blijkt dat mensen die klimaatadaptieve maatregelen hebben genomen in de periode tussen de twee meetmomenten bij het eerste meetmoment (zie Figuur 2, en Tabel 1 in Appendix):

- Zichzelf beter in staat achtten maatregelen te nemen.
- Meer dachten dat maatregelen effectief zullen zijn om overlast te voorkomen/verminderen.
- Zichzelf meer verantwoordelijk voelden voor het nemen van maatregelen.

Mensen die wel maatregelen troffen verschilden niet van mensen die geen maatregelen troffen in de mate waarin zij risico's zagen van extreem weer, of zij negatieve emoties ervoeren rondom extreem weer, of zij dachten dat andere al adaptieve maatregelen namen, of zij vertrouwen hadden in de Gemeente Breda, en of zij de maatregelen te duur vonden, en hun inkomen.

Uit deze resultaten blijkt dat er een verschil is tussen de motieven die een rol spelen bij intenties om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, en de motieven die een rol spelen bij de maatregelen die men het afgelopen jaar heeft genomen. Hoewel we eerder vonden dat risicoperceptie van extreem weer, negatieve emoties omtrent extreem weer, en sociale normen rondom het nemen van maatregelen een rol speelden bij of mensen van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, vinden we dat deze motieven geen rol spelen bij of mensen het afgelopen jaar ook daadwerkelijk maatregelen hebben getroffen. We vinden wel dat de mate waarin men zichzelf in staat acht maatregelen te nemen, percepties van de effectiviteit van de maatregelen om overlast te voorkomen, en verantwoordelijkheidsgevoel voor het nemen van maatregelen een rol spelen bij zowel intenties als bij gedrag wat mensen het laatste jaar ook daadwerkelijk hebben uitgevoerd. De perceptie van kosten en het inkomen van de respondenten speelden bij zowel intenties als gedrag geen rol.

² Het installeren van airconditioning wordt ook wel gezien als een vorm van klimaatadaptatie die niet duurzaam is in de lange termijn, omdat het stroomverbruik bijdraagt aan verdere CO₂ uitstoot en opwarming van de aarde. De meeste van deze respondenten geven echter aan dat zij airconditioning combineren met zonnepanelen om dit te compenseren.

Figuur 2. Vergelijking van mensen die wel en geen maatregelen hebben getroffen op acht verschillende motieven om klimaatadaptief gedrag te vertonen en inkomen. De schaal geeft aan in welke mate mensen het helemaal oneens (1) tot helemaal eens (7) met de stelling zijn. Statistisch significante verschillen tussen de groepen zijn aangegeven met ** en donkerder gekleurde staven.

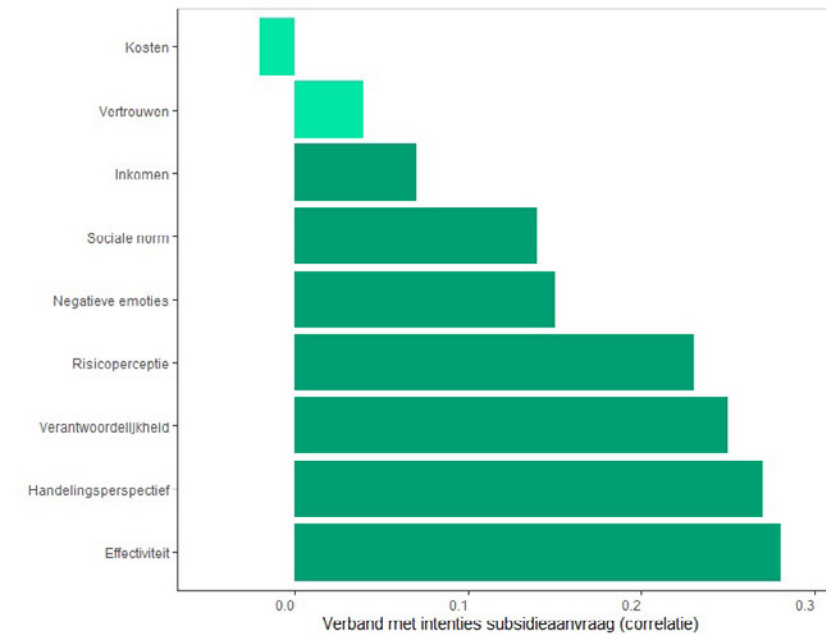
Wat motiveert mensen om subsidie aan te vragen?

Tijdens het eerste meetmoment vroegen we respondenten om aan te geven of zij van plan waren om een aanvraag te doen voor de subsidie Water en Groen. We bekijken of dezelfde motieven ook een rol spelen bij de intentie om wel/geen gebruik te maken van de subsidieregeling.

We zien dat mensen meer van plan waren om gebruik te maken van de subsidieregeling wanneer zij (zie Tabel 2 in Appendix):

- Meer risico's zagen van extreem weer voor hun woning en gezondheid.
- Meer negatieve emoties voelden wanneer zij dachten aan extreem weer.
- Zichzelf beter in staat achtten maatregelen te nemen.
- Meer dachten dat maatregelen effectief zullen zijn om overlast te voorkomen/verminderen.
- Meer dachten dat andere mensen klimaatadaptieve maatregelen nemen.
- Zichzelf meer verantwoordelijk voelden voor het nemen van maatregelen.
- Een hoger inkomen hadden.

De intentie om gebruik te maken van de subsidieregeling was vooral sterker als men dacht dat klimaatadaptief gedrag effectief is om de risico's van klimaatverandering te verminderen, en als men zichzelf in staat achtte maatregelen te kunnen nemen. Inkomen hing het zwakst samen met de intentie om gebruik te maken van de subsidieregeling. Er was geen significante relatie tussen de mate waarin mensen de maatregelen te duur vonden en de intentie om gebruik te maken van de subsidieregeling. Er was ook geen significante relatie tussen de mate waarin mensen vertrouwen hadden in de Gemeente Breda en de intentie om gebruik te maken van de subsidieregeling.

Figuur 3. Een overzicht van de correlatiecoëfficiënt (die de sterkte van het verband weergeeft) van acht motieven om klimaatadaptief gedrag te vertonen en inkomen met intenties om een subsidie aan te vragen. Een hogere waarde betekent dat er een sterker verband bestaat tussen de score op deze variabele en intenties om een aanvraag voor subsidie te doen. Een lichtere kleur betekent dat er geen statistisch significant verband was tussen deze variabele en intenties om een subsidieaanvraag te doen.

We hebben vervolgens gekeken hoeveel respondenten na één jaar ook daadwerkelijk gebruik hebben gemaakt van de subsidieregeling. Van de respondenten die zowel de eerste als de tweede vragenlijst hebben ingevuld, gaf zo'n 40% van de respondenten (119 deelnemers) tijdens de eerste meting aan dat zij het (een beetje tot helemaal) eens waren met de stelling: 'Ik ben van plan om gebruik te maken van de subsidie voor maatregelen tegen overlast door extreem weer'.

Tijdens het tweede meetmoment vroegen we respondenten eerst of zij bekend waren met de subsidieregeling. Ondanks dat de subsidie tijdens het vorige meetmoment in de vragenlijst geïntroduceerd was aan de deelnemers, gaf ongeveer de helft van de respondenten aan dat zij niet bekend waren met de subsidie tijdens het tweede meetmoment. Een minderheid van 16% gaf aan goed bekend te zijn met de subsidie, en nog eens 27% gaf aan wel bekend te zijn met de subsidie, maar niet precies te weten wat de subsidie inhoudt.

Van de 128 deelnemers die enigszins of goed bekend waren met de subsidie, hadden slechts 5 deelnemers een subsidieaanvraag gedaan. De 5 subsidies zijn aangevraagd voor een groen dak (3 keer), isolatie (1 keer) en zonnepanelen. Deze laatste maatregel valt niet onder de subsidie Water en Groen, en wordt waarschijnlijk verward met de subsidieregeling voor duurzame maatregelen.

Ondanks dat een relatief grote groep dus aangaf van plan te zijn om gebruik te maken van de subsidie tijdens de eerste meting, heeft in de praktijk slechts een zeer kleine groep (1.6%) van de respondenten ook daadwerkelijk een aanvraag gedaan na een periode van één jaar. Dit is ondanks het feit dat 116 respondenten één of meer klimaatadaptieve maatregelen hebben getroffen in deze periode. Omdat de groep subsidieaanvragers zeer klein is, is het niet mogelijk om statistisch te testen welke variabelen een rol spelen bij het aanvragen van de subsidie.

We hebben gekeken waarom maar weinig respondenten een subsidieaanvraag hebben gedaan. We vroegen de respondenten die bekend waren met de subsidieregeling, of zij dachten dat zij wel maatregelen hadden getroffen die eventueel in aanmerking voor de subsidie zouden komen. In totaal gaven 13 respondenten aan dat dit voor hen het geval was. We vroegen deze respondenten waarom zij geen subsidie hadden aangevraagd. Respondenten noemden bijvoorbeeld dat zij vinden dat subsidie beschikbaar moet blijven voor mensen die het geld echt nodig hebben. Twee respondenten vonden een aanvraag doen te ingewikkeld en vonden dat de subsidie te veel voorwaarden had.

Aan de respondenten die wel bekend waren met de subsidieregeling, maar geen maatregelen hebben getroffen, vroegen we waarom zij geen maatregelen hadden getroffen.

Respondenten noemden als redenen bijvoorbeeld:

- Er zijn al diverse maatregelen in het verleden genomen.
- Het nemen van maatregelen wordt niet als noodzakelijk/urgent gezien (weinig overlast van weersextremen).
- De maatregelen die zij zouden willen nemen, worden niet financieel vergoed.
- Er spelen andere zaken die tijd/energie/financiën in beslag nemen (bijv. coronacrisis).
- Niet weten welke maatregelen men het beste kan treffen.
- Onvoldoende financiële middelen (zelfs met de subsidie).
- Geen mogelijkheid maatregelen te treffen (bijv. huurders).

Samenvatting

Uit de resultaten bleek dat mensen vooral geneigd waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen wanneer zij zichzelf in staat achtten deze maatregelen te nemen, deze maatregelen als effectief zagen om overlast door extreem weer te verminderen/voorkomen, en zichzelf verantwoordelijk voelden voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen. Deze motieven speelden een rol bij zowel intenties als daadwerkelijk gedrag.

We vonden dat dezelfde motieven ook een rol speelden bij intenties om gebruik te maken van de subsidieregeling. Deze intenties vertaalden zich echter zelden in of men ook echt gebruik heeft gemaakt van de subsidieregeling. In totaal hebben 5 van de deelnemers tussen de eerste en de tweede meting gebruik van de subsidieregeling gemaakt. Respondenten gaven verschillende redenen waarom zij geen gebruik hebben gemaakt van de subsidieregeling. Voor sommigen was het thema klimaatadaptatie niet urgent genoeg. Anderen hadden al maatregelen in het verleden getroffen. Daarnaast was de subsidie alleen beschikbaar voor een gelimiteerd aantal klimaatadaptieve maatregelen (zoals een groen dak of een regenton), terwijl we in de vragenlijst ook naar bredere maatregelen vroegen zoals zonwering en schaduwdoeken.

Of deelnemers klimaatadaptieve maatregelen te duur vonden, speelde bij zowel de maatregelen die men getroffen heeft als intenties om een subsidieaanvraag te doen, geen rol. Ook het inkomen van de respondenten hield geen verband met of zij klimaatadaptieve maatregelen hadden genomen in het afgelopen jaar. Deelnemers met een hoger inkomen hadden juist een iets hogere intentie om gebruik te maken van de subsidieregeling. De kosten van klimaatadaptieve maatregelen speelden dus geen belangrijke rol voor deelnemers.

Wie doen er een subsidieaanvraag?

Zoals eerder aangegeven blijkt dat, ondanks de positieve beoordeling en intenties om een aanvraag te doen, weinig mensen uit de algemene steekproef uiteindelijk gebruik hebben gemaakt van de subsidieregeling. Dit wekt de indruk dat de subsidieregeling vooralsnog door een selecte groep mensen gebruikt wordt. In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag wat voor mensen wél een aanvraag voor de subsidieregeling hebben gedaan. We doen dit door een vragenlijst uit te zetten onder inwoners die een aanvraag hebben gedaan voor de subsidieregeling Water en Groen (zie Hoofdstuk 2 voor de onderzoeksmethode).

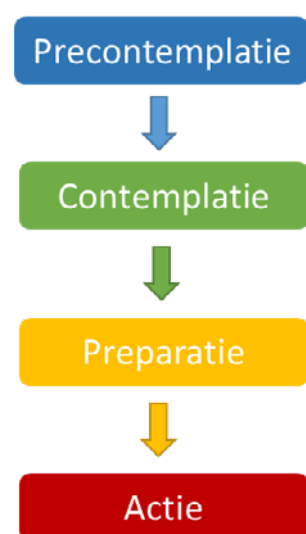
We zullen eerst bekijken hoe de subsidieaanvragers verschillen van de mensen die de vragenlijst hebben ingevuld uit de willekeurige steekproef op de acht motieven die een rol kunnen spelen bij het nemen van klimaatadaptieve maatregelen.

Daarna bekijken we hoe de subsidieaanvragers verschillen van de algemene steekproef op sociaal-demografische variabelen, zoals inkomen, opleidingsniveau, en geslacht. Op deze manier krijgen we inzicht in het psychologische en demografische profiel van de subsidieaanvragers.

Daarnaast bekijken we de vraag of de subsidies voornamelijk terecht komen bij mensen die al van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Uit de analyse van de vorige onderzoeksvraag blijkt dat dezelfde motieven een rol spelen bij zowel intenties/het nemen van klimaatadaptieve maatregelen als bij het aanvragen van een subsidie. Dit is ook logisch: mensen zullen pas overwegen een subsidie aan te vragen, wanneer zij gemotiveerd zijn klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Dit roept echter wel de vraag op, of de subsidieregeling nog nodig is om mensen te motiveren. Als mensen die een aanvraag voor subsidie doen sowieso al van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, is het waarschijnlijk dat zij de maatregelen wellicht ook zonder de subsidie hadden getroffen.

We bekijken in dit hoofdstuk daarom in nog meer detail in welke mate subsidieaanvragers al van plan waren om maatregelen te treffen. We bekijken deze onderzoeksvraag aan de hand van het trans theoretisch model, dat veronderstelt dat mensen vier fasen doorlopen als ze hun gedrag veranderen (Prochaska & DiClemente, 2005; zie Figuur 4). De eerste fase is de precontemplatie fase: hier is men zich nog niet bewust dat gedragsverandering nodig is. Hierna volgt de contemplatie fase: men is zich bewust geworden dat gedragsverandering gewenst is, maar heeft nog geen concrete stappen genomen om het gedrag te veranderen. Dan volgt de preparatie fase, waarbij men de intenties heeft om het gedrag te veranderen. Tot slot is er de actie fase: in deze fase implementeert men daadwerkelijk de gedragsverandering³.

³ In het oorspronkelijke model is er ook nog een vijfde fase: volhouden. Deze fase is van toepassing op gedrag wat men continue moet herhalen, zoals gezond eten of sporten. Omdat de klimaatadaptieve maatregelen slechts één keer genomen hoeven te worden, nemen we deze fase niet mee in het huidige onderzoek.

Figuur 4. Een overzicht van het trans theoretisch model, met 4 fasen van gedragsverandering.

We gebruiken dit model in dit hoofdstuk om te kijken in welke mate subsidieaanvragers al van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, vóór zij hoorden over de subsidieregeling. Als de subsidieaanvragers zich al voornamelijk in de actie en preparatie fasen bevonden, vóór zij nog over de subsidieregeling hoorden, dan heeft de subsidie waarschijnlijk geen of slechts een kleine rol gespeeld bij de beslissing om maatregelen te nemen. De subsidie kan dan bijvoorbeeld een laatste duwtje geven om mensen over te halen de maatregelen te nemen. Als de subsidieaanvragers nog in de precontemplatie of contemplatie fasen waren, dan kan de subsidieregeling meer invloed gehad hebben op hun keuze om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, omdat mensen dan nog aan het begin van het beslissingsproces stonden.

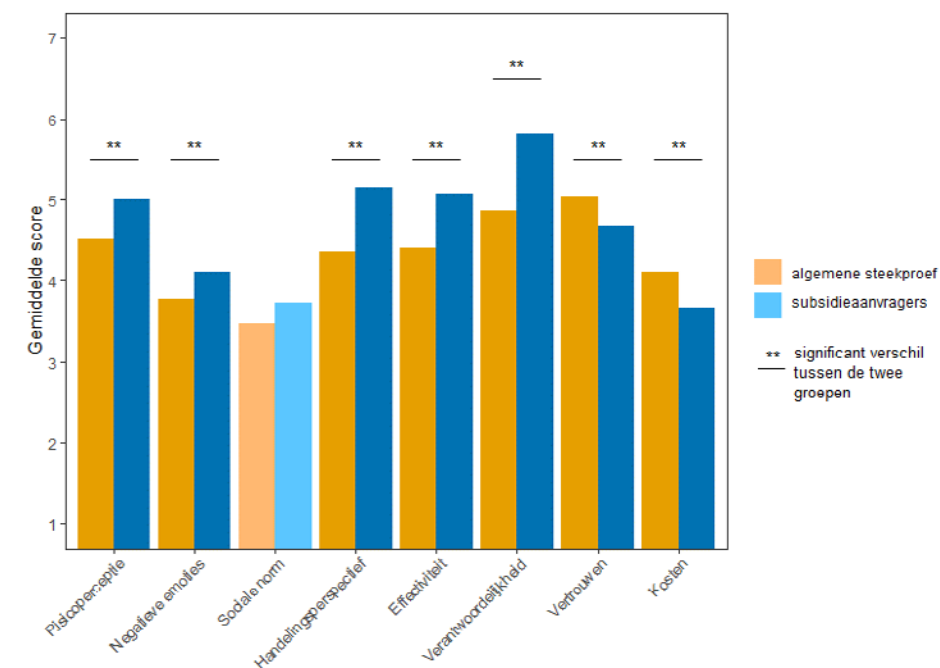
Hoe verschillen subsidieaanvragers van niet-aanvragers op sociaal psychologische factoren?

We bekijken hoe de subsidieaanvragers verschillen van de deelnemers uit de algemene steekproef op de psychologische motieven voor klimaatadaptieve maatregelen. Vergeleken met de algemene steekproef (zie Figuur 5 en Tabel 3 in Appendix):

- Zagen de subsidieaanvragers meer risico's van extreem weer.
- Ervoeren de subsidieaanvragers meer negatieve emoties wanneer zij dachten aan extreem weer.
- Achtten de subsidieaanvragers zichzelf beter in staat maatregelen te nemen.
- Dachten de subsidieaanvragers meer dat de maatregelen effectief zullen zijn om overlast te voorkomen/verminderen.
- Voelden de subsidieaanvragers zich meer verantwoordelijk voor het nemen van maatregelen.
- Vertrouwden de subsidieaanvragers er minder op dat de Gemeente Breda voldoende maatregelen neemt.
- Vonden de subsidieaanvragers minder dat de klimaatadaptieve maatregelen te duur waren.

Er was geen significant verschil tussen de subsidieaanvragers en de algemene steekproef in de mate waarin de deelnemers dachten dat andere in hun omgeving al maatregelen nemen om overlast door klimaatverandering te verminderen.

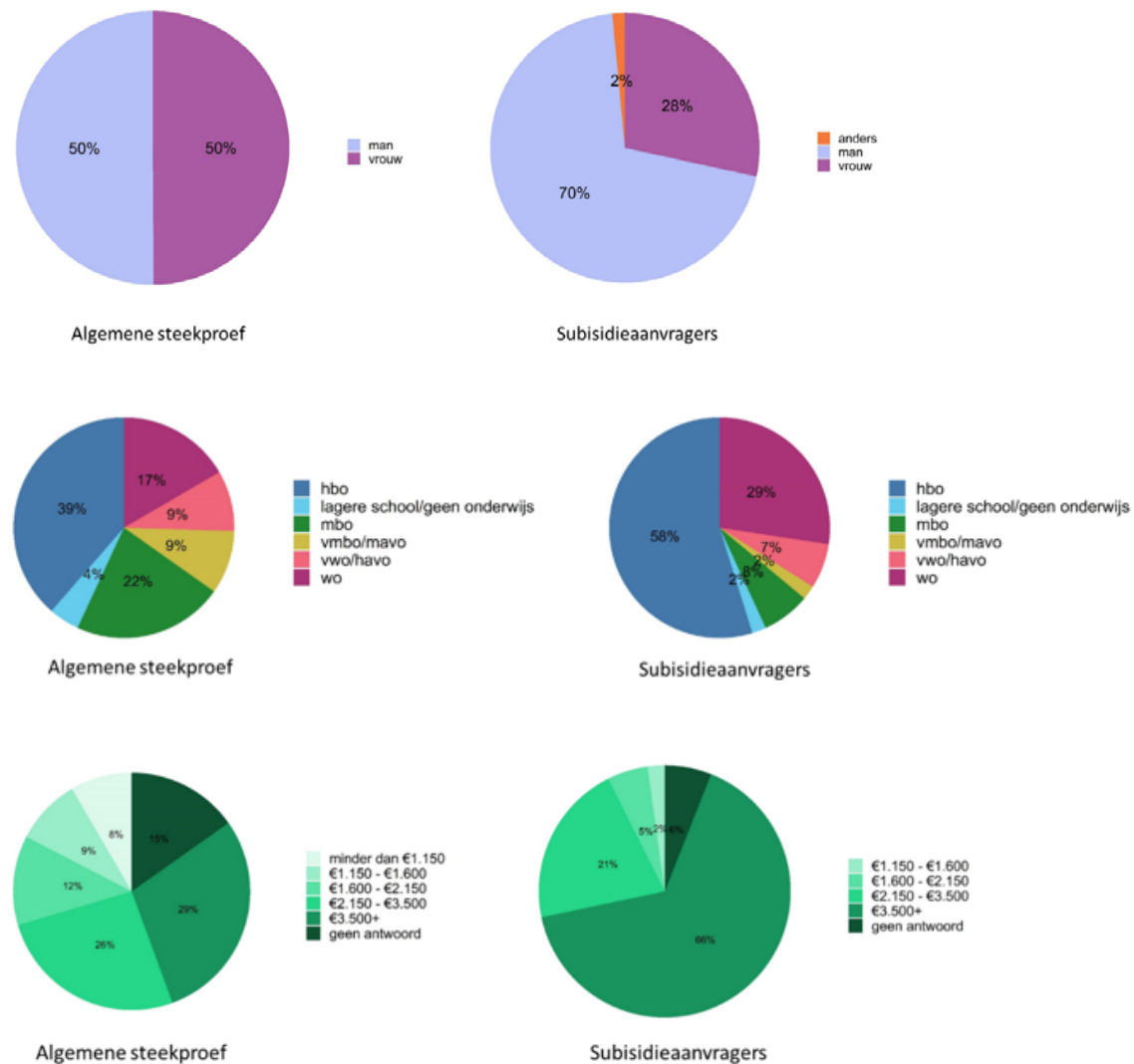
Een interessante bevinding is dat subsidieaanvragers kosten minder als een barrière zagen voor klimaatadaptief gedrag dan deelnemers uit de algemene steekproef. Deze bevinding is op twee manieren te interpreteren. Aan de ene kant kan men klimaatadaptief gedrag minder duur vinden juist omdat men de subsidie heeft ontvangen, waardoor kosten in mindere mate een barrière vormen. Aan de andere kant zou het kunnen dat de subsidieaanvragers gemiddeld een hoger inkomen hebben, en daarom de kosten minder als een probleem inschatten. We bekijken in de volgende paragraaf of deze laatste verklaring inderdaad het geval is.

Figuur 5. Vergelijking van de deelnemers uit de algemene steekproef en de subsidieaanvragers op acht verschillende motieven om klimaatadaptief gedrag te vertonen. Statistisch significante verschillen tussen de groepen zijn aangegeven met ** en donkerder gekleurde staven. De schaal geeft aan in welke mate mensen het helemaal oneens (1) tot helemaal eens (7) met de stelling zijn.

Hoe verschillen subsidieaanvragers van niet-aanvragers op sociaal-demografische factoren?

Vergeleken met de algemene steekproef, waren subsidieaanvragers jonger (gemiddelde leeftijd in de algemene steekproef = 55, gemiddelde leeftijd bij subsidieaanvragers = 48), en vaker man, en hadden gemiddeld een hoger opleidingsniveau (zie Figuur 6 en Tabel 4 in Appendix). De subsidieaanvragers hadden gemiddeld ook een hoger inkomen dan de deelnemers in de algemene steekproef. Dit kan deels verklaren waarom zij in mindere mate denken dat klimaatadaptieve maatregelen te duur zijn.

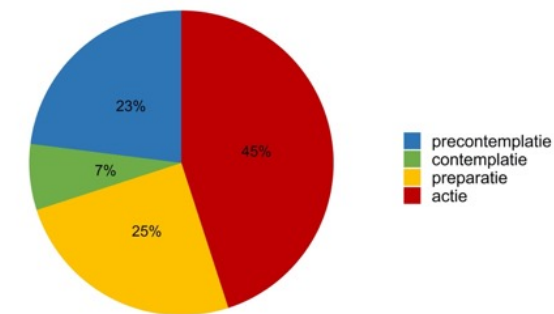

Figuur 6. Vergelijking van de subsidieaanvragers en de algemene steekproef op demografische variabelen.

In welke mate waren de respondenten al van plan om klimaatadaptieve maatregelen te nemen vóór de subsidieregeling?

We vroegen subsidieaanvragers aan te geven, aan de hand van de fasen van het trans theoretisch model, in welke mate zij al van plan waren klimaatadaptieve maatregelen te nemen, vóór zij nog van de subsidieregeling gehoord hadden.

Een kwart van de subsidieaanvragers (23%) gaf aan dat zij, voordat zij over de subsidie hoorden, zich nog niet bewust waren van de betreffende maatregelen. Deze groep bevond zich in de precontemplatie fase. Een kleinere groep (7%) gaf aan dat zij al wel bekend waren met de maatregelen voordat zij van de subsidie hoorden, maar nog niet van plan waren de maatregelen te nemen. Deze groep bevond zich in de contemplatie fase. Ongeveer een kwart van de respondenten (25%) gaf aan dat zij al van plan waren de maatregelen te nemen, maar nog geen concrete stappen hadden gezet om de maatregelen uit te voeren. Deze groep bevond zich in de preparatie fase. Tenslotte gaf bijna de helft van de respondenten (45%) aan dat zij al van plan waren om de maatregelen te nemen, en ook al concrete stappen hadden genomen om hun plannen uit te voeren. Deze groep bevond zich in de actie fase.

Figuur 7. Verdeling van de subsidieaanvragers over de verschillende fasen van het trans theoretisch model.

Samenvatting

De subsidieaanvragers verschilden in verscheidene opzichten van de algemene steekproef. Zij scoorden hoger op alle motieven om klimaatadaptief gedrag te vertonen, behalve vertrouwen in de Gemeente Breda en kosten, waar zij juist lager dan de algemene steekproef scoorden. Er was geen verschil op perceptie van sociale normen rondom klimaatadaptief gedrag. Verder waren de subsidieaanvragers gemiddeld jonger, hoger opgeleid, vaker man, en hadden ze gemiddeld een hoger inkomen. Tot slot waren veel van de subsidieaanvragers al van plan om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Bijna de helft van de subsidieaanvragers geven aan dat zij al in actie fase zaten, voordat zij over de subsidieregeling hoorden.

Over het algemeen lijkt de subsidieregeling voornamelijk gebruikt te worden door mensen die al van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. De groep subsidieaanvragers heeft een gemiddeld een hoger inkomen, waardoor kosten minder een barrière zijn voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen. Dit komt overeen met eerder onderzoek dat laat zien dat mensen met een hoger opleidingsniveau en inkomen meer gebruik maken van subsidieregelingen (e.g., Macintosh & Wilkinson, 2015; Andor, Frondel, & Vance, 2015). De subsidieaanvragers gaven ook zelf aan gemiddeld minder kosten als een barrière te zien, vergeleken met deelnemers uit de algemene steekproef.

Omdat de subsidieregeling maximaal 30% van de kosten dekt, is nog steeds een relatief hoge eigen bijdrage vereist wanneer men dure klimaatadaptieve maatregelen zoals een groen dak wil aanleggen. Dit kan verklaren waarom voornamelijk mensen met een hoog inkomen gebruik maken van de subsidie Water en Groen. Zelfs met de subsidieregeling kunnen kosten nog steeds een belemmering vormen voor mensen met een lager inkomen. Daarnaast wonen mensen met een lager inkomen vaker in een huurwoning, en hebben daarom misschien minder mogelijkheden om zelf klimaatadaptieve maatregelen te nemen.

“De hoofdreden voor het nemen van de maatregelen is de steeds hogere temperatuur in de zomer. Een leuk effect is dat burens komen kijken en meegenieten van de vergroening”

Op welke manier motiveert een subsidie mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen?

Uit het voorgaande hoofdstuk blijkt dat de groep subsidieaanvragers vooral bestaat uit mensen die al van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, en die gemiddeld een hoger inkomen hadden. Mogelijk zou deze groep de klimaatadaptieve maatregelen ook hebben genomen als er geen subsidie beschikbaar zou zijn. Is het verstrekken van een subsidie dan effectief? In dit hoofdstuk bekijken we of de subsidieaanvragers vinden dat de subsidieregeling hen heeft gemotiveerd om maatregelen te nemen.

We bekijken eerst op welke manier de subsidieaanvragers vinden dat de subsidie hen gemotiveerd heeft. We doen dit door aan de subsidieaanvragers te vragen of de subsidie hen geholpen heeft door de verschillende fasen van het trans theoretisch model. Heeft de subsidie bijvoorbeeld mensen geholpen om van de precontemplatie fase naar de contemplatie fase te komen, door hen aan het denken te zetten over klimaatadaptatie? Of heeft de subsidie juist mensen in de contemplatie fase gemotiveerd om een concreet plan te maken, en zo in de preparatie fase te komen? De subsidie kan ook mensen in de preparatie fase een duwtje gegeven hebben om hun plannen om te zetten in actie.

Daarnaast vragen we of de respondenten de maatregelen ook getroffen zouden hebben zonder de subsidieregeling. Op die manier krijgen we inzicht in welke mate de subsidie een doorslaggevende factor was om maatregelen te nemen.

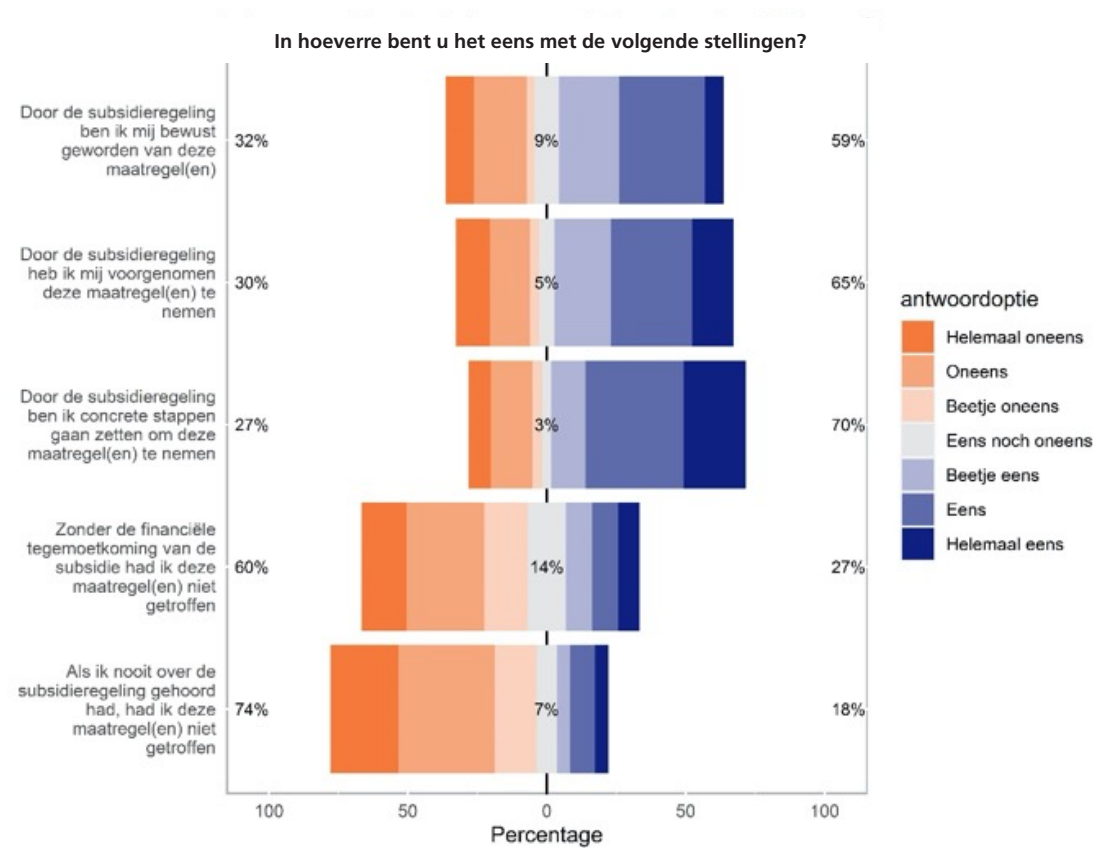
Tot slot bekijken we of de subsidie invloed heeft op of mensen ook in de toekomst klimaatadaptieve maatregelen nemen. Hiermee proberen we te bekijken of de subsidie geen boemerangeffect veroorzaakt, en de intrinsieke motivatie om klimaatadaptieve maatregelen te nemen verlaagt.

Op welke manier motiveerde de subsidie?

We vroegen aan de respondenten of de subsidieregeling heeft bijgedragen aan hun beslissing om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Specifiek vroegen we respondenten om aan te geven of de subsidie een rol heeft gespeeld bij de overgang van de ene fase naar de volgende fase van het trans theoretisch model aan de hand van de volgende stellingen:

- Door de subsidieregeling ben ik mij bewust geworden van deze maatregel(en).
[Precontemplatie naar contemplatie]
- Door de subsidieregeling heb ik mij voorgenomen deze maatregel(en) te nemen.
[Contemplatie naar preparatie]
- Door de subsidieregeling ben ik concrete stappen gaan zetten om deze maatregel(en) te nemen.
[Preparatie naar actie]

Respondenten waren het sterkst eens met de stelling dat de subsidie hen gemotiveerd heeft concrete stappen te zetten om klimaatadaptieve maatregelen te nemen (22% helemaal eens). Respondenten waren het minder sterk eens met de stelling dat zij door de subsidie zich hebben voorgenomen de maatregelen te nemen (15% helemaal mee eens). Er waren slechts weinig respondenten (7%) het helemaal eens met de stelling dat zij zich bewust geworden zijn van de maatregelen door de subsidieregeling.

Figuur 8. Scores op de stellingen over de mate waarin de subsidie mensen gemotiveerd heeft om klimaatadaptieve maatregelen te nemen.

Veel respondenten vonden dus dat de subsidieregeling hen gemotiveerd heeft om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. De subsidie heeft voornamelijk mensen een duwtje in de rug gegeven om concrete stappen te zetten om maatregelen te nemen, en in mindere mate mensen bewust gemaakt over de verschillende klimaatadaptieve maatregelen. Dit komt overeen met het feit dat de meeste respondenten zich al in de actie fase bevonden vóórdat zij over de subsidieregeling hoorden.

Hadden de respondenten de maatregelen ook zonder subsidie getroffen?

Vervolgens hebben we gekeken of de subsidie ook echt essentieel was om maatregelen te nemen, of hadden de aanvragers de maatregelen ook getroffen als ze geen gebruik konden maken van de subsidieregeling? Meer dan een kwart van de respondenten (27%) was het een beetje tot helemaal eens met de stelling dat zij zonder de financiële tegemoetkoming van de subsidie de maatregelen niet getroffen zouden hebben. Meer dan de helft van de respondenten (60%) was het een beetje tot helemaal oneens met de stelling. Met een vergelijkbare stelling ('Als ik nooit over de subsidieregeling gehoord had, had ik deze maatregelen niet getroffen'), was een iets lager maar vergelijkbaar percentage het een beetje tot helemaal eens (18%), en was zelfs driekwart van de respondenten (74%) het een beetje tot helemaal oneens.

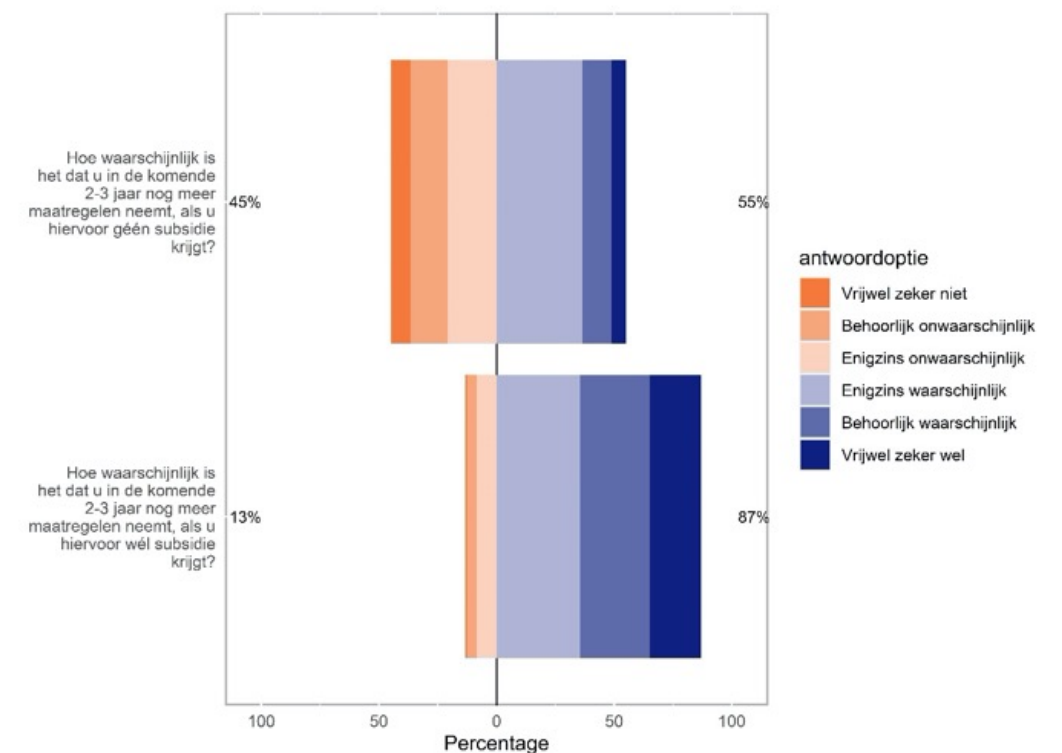
Het lijkt voor de hand liggend dat de meerderheid respondenten die aangaven dat zij in de preparatie of actie fase zitten ook aangeven dat zij de maatregelen ook zonder de subsidie genomen zouden hebben. Deze groep was immers al van plan om de maatregelen te nemen, voordat zij over de subsidie hoorden. De resultaten laten echter zien dat dit niet het geval is. Sommige respondenten die aangeven al in de preparatie of actie fase te zitten, geven toch aan dat zij zonder de subsidie de maatregelen niet getroffen zouden hebben⁴. De subsidie kan dus ook een belangrijke doorslaggevende factor zijn voor mensen die al in de latere fasen van het trans theoretisch model zitten, en dus al besloten hebben de maatregelen te nemen.

⁴ Dit blijkt uit het feit dat er geen statistisch verband bestond tussen de fase van het trans theoretisch model waarin respondenten zichzelf plaatsen, en hun antwoorden op de vraag over of zij de maatregelen ook zonder de subsidieregeling getroffen zouden hebben ($F(3, 143) = 1.36, p = .26$).

Zouden de respondenten in de toekomst nog meer maatregelen nemen?

We vroegen de subsidieaanvragers aan te geven hoe waarschijnlijk het is dat zij in de nabije toekomst (komende 2-3 jaar) nog meer klimaatadaptieve maatregelen nemen, zowel als zij hiervoor wel subsidie krijgen, als wanneer zij hiervoor geen subsidie krijgen.

Zonder subsidie vond een meerderheid van de respondenten (55%) het (enigszins tot behoorlijk) waarschijnlijk dat zij in de nabije toekomst nog meer maatregelen zullen nemen. Een kleine groep (6%) wist het zelfs vrijwel zeker dat zij meer maatregelen zullen nemen. Met subsidie vond ongeveer twee derde van de respondenten (87%) het (enigszins tot behoorlijk) waarschijnlijk dat zij in de nabije toekomst nog meer maatregelen zullen nemen. Ongeveer een vijfde van de respondenten (22%) was zelfs vrijwel zeker dat zij meer maatregelen zullen nemen op de korte termijn als zij hiervoor weer subsidie krijgen. De bereidheid om meer maatregelen te nemen lijkt dus groter als er in de toekomst weer subsidie beschikbaar is. Bijna alle respondenten (94%) zeiden ook dat ze zeker weer subsidie aan zouden vragen (indien beschikbaar) als zij in de toekomst nog maatregelen nemen.

Figuur 9. Zouden de subsidieaanvragers nog meer maatregelen nemen, als hiervoor wel/geen subsidie beschikbaar was?

Samenvatting

Uit het vorige hoofdstuk bleek dat veel subsidieaanvragers al van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Uit de resultaten van dit hoofdstuk blijkt dat veel subsidieaanvragers de subsidieregeling toch als een motiverende factor hebben ervaren. Respondenten vinden voornamelijk dat de subsidie hen een steuntje in de rug heeft gegeven om de laatste stappen te zetten. Aldus een van de respondenten: 'de subsidie was het extra zetje om het NU te doen'. Ongeveer een kwart van de respondenten geeft aan dat ze zonder de subsidie de betreffende maatregelen niet getroffen zouden hebben. De subsidie is voor de meeste respondenten dus niet doorslaggevend of noodzakelijk. Tot slot vonden we dat de subsidie de bereidheid om in de toekomst nog meer maatregelen te nemen verhoogt. Maar ook zonder subsidie is de meerderheid van de subsidieaanvragers van plan in de toekomst waarschijnlijk nog meer klimaatadaptieve maatregelen te nemen.

“Groene daken zijn mooier dan asfalt daken: de horizontale ruimte behoort aan de natuur, de verticale ruimte aan de mens”

Conclusie

In dit onderzoeksrapport hebben we aan de hand van drie hoofdvragen het effect van subsidies voor klimaatadaptatie bekeken. Aan de hand van de data uit twee steekproeven hebben we deze vragen beantwoord, en kunnen we de volgende conclusies trekken.

Vraag: Wat motiveert mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, en om subsidie aan te vragen?

Antwoord: De belangrijkste voorspellers van intenties om klimaatadaptieve maatregelen te nemen en of mensen daadwerkelijk klimaatadaptieve maatregelen hebben uitgevoerd waren:

- De mate waarin men zichzelf in staat acht om klimaatadaptieve maatregelen te nemen
- Percepties van de effectiviteit van die maatregelen om overlast door extreem weer te voorkomen/verminderen
- Een gevoel van eigen verantwoordelijkheid om klimaatadaptieve maatregelen te nemen.

Klimaatadaptief gedrag kan gestimuleerd worden door mensen het gevoel te geven dat zij in staat zijn om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, door duidelijk te maken dat klimaatadaptieve maatregelen effectief zijn om overlast door extreem weer te voorkomen/verminderen, en door een gevoel van eigen verantwoordelijkheid voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen aan te wakkeren. Dit kan bijvoorbeeld door het nemen van klimaatadaptieve maatregelen zo laagdrempelig mogelijk te maken, bijvoorbeeld door het verspreiden van informatie over hoe men klimaatadaptieve maatregelen kan nemen en welke effecten dat heeft, en door middel van tuincoaches en hoveniers die mensen kunnen helpen de maatregelen te nemen. Daarnaast is het belangrijk dat gemeenten duidelijk maken aan burgers dat zij een belangrijke rol spelen bij het klimaatadaptiever maken van de samenleving, en dus ook een zekere mate van verantwoordelijkheid dragen.

Of klimaatadaptieve maatregelen gezien werden als te duur, hield geen verband met intenties, daadwerkelijk uitgevoerde klimaatadaptieve maatregelen, of intenties om een aanvraag te doen voor subsidie. Deze bevinding weersprekt een belangrijke aanname achter het gebruik van subsidies, namelijk dat kosten een belangrijke barrière voor het nemen van klimaatadaptieve maatregelen vormt. We plaatsen hierbij wel de kanttekening dat de stelling over de kosten van de maatregelen vrij algemeen was. Hierdoor missen we wellicht wat nuance in hoe mensen oordelen over de kosten van klimaatadaptieve maatregelen. Mensen vinden misschien een regenton niet duur, maar een groen dak wel. De kosten zouden dus wellicht alleen een rol kunnen spelen bij hele dure maatregelen, en niet bij goedkopere maatregelen, wat in het huidige onderzoek niet apart van elkaar gemeten werd. Vervolgonderzoek kan nagaan of dit inderdaad het geval is.

Daarnaast gingen we specifiek na of de subsidieregeling een financiële barrière wegnam voor de deelnemers. Hoewel dit niet het geval lijkt te zijn voor de meeste subsidieaanvragers, kan de subsidie nog wel als een prikkel functioneren, doordat het mensen een financiële meevaller geeft, of als een herinnering om nu maatregelen te nemen. Ondanks dat veel subsidieaanvragers een hoog inkomen hadden, kan een financiële meevaller nog steeds interessant zijn. Doordat de subsidieregeling slechts een beperkte tijd beschikbaar is, kan dit nog een extra motiverend effect hebben, omdat het mensen motiveert nu maatregelen te nemen, zodat zij nog kunnen profiteren van de subsidieregeling.

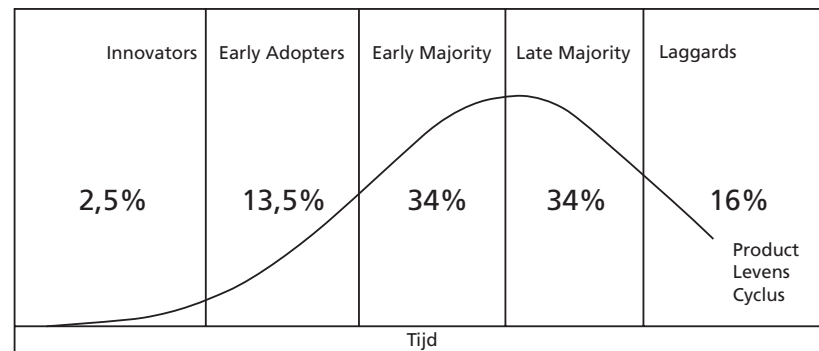
Vraag: Wie doen er een subsidieaanvraag?

Antwoord: De subsidie komt terecht bij een relatief kleine groep. Van de 300 deelnemers aan het tweede deel van het onderzoek hadden slechts 5 deelnemers een subsidie aangevraagd, ondanks het feit dat ongeveer 40% van de deelnemers wel (andere) maatregelen getroffen hadden. Veel van deze maatregelen vielen echter buiten de subsidieregeling.

In vergelijking met deelnemers uit de algemene steekproef vonden subsidieaanvragers gemiddeld dat extreem weer meer risico's veroorzaakt, en ervoeren ze meer negatieve emoties rondom extreem weer. Tegelijkertijd zagen de subsidieaanvragers ook meer mogelijkheden om zelf bij te dragen aan het oplossen van dit probleem (zij achtten zichzelf bijvoorbeeld meer in staat maatregelen te nemen, dachten dat de maatregelen effectiever zullen zijn om overlast te voorkomen/verminderen, en vonden zichzelf meer verantwoordelijk voor het nemen van maatregelen).

Tot slot had de groep subsidieaanvragers een hogere sociaaleconomische positie dan de deelnemers uit de algemene steekproef; de subsidieaanvragers hadden gemiddeld een hoger inkomen en waren hoger opgeleid dan de algemene steekproef.

De bovenstaande kenmerken van subsidieaanvragers komen overeen met resultaten van eerder onderzoek naar de adoptie van innovaties (Rogers, 2003, zie Figuur 10). Mensen die als eersten een nieuwe innovatie zullen aanschaffen, worden ook wel innovators en pioniers (early adopters) genoemd. Deze groepen bestaan voornamelijk uit hoogopgeleiden met een hoger besteedbaar inkomen, die geïnteresseerd zijn in technologische ontwikkelingen en maatschappelijk betrokken zijn. De resultaten van dit onderzoek suggereren (op de basis van het inkomen, opleidingsniveau, en scores op de motieven om klimaatadaptieve maatregelen te nemen) dat de subsidieaanvragers voornamelijk vallen onder de pioniers en innovators van Roger's (2003) theorie.

Figuur 10. De opname van technologische ontwikkelingen in een maatschappij volgens de theorie van Rogers. (Bron: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plc.gif>)

Hoewel nog relatief weinig mensen gebruik gemaakt hebben van de subsidie, kan een subsidieregeling wel een belangrijke rol spelen bij het bekender maken van klimaatadaptieve maatregelen. Hoe meer innovators en pioniers klimaatadaptieve maatregelen nemen, hoe zichtbaarder en populairder de maatregelen zullen worden. Dit kan er uiteindelijk voor zorgen dat de maatregelen meer mainstream worden, en ook overgenomen worden door andere mensen. Dit effect is bijvoorbeeld ook te zien bij de verspreiding van zonnepanelen in wijken (Wolske, Gillingham, & Schultz, 2020).

Onderzoeksvraag 3: Op welke manier motiveert een subsidie mensen om klimaatadaptieve maatregelen te nemen?

Antwoord: Onder subsidieaanvragers vormt de subsidie voornamelijk een extra duwtje om mensen te motiveren actie te ondernemen. Veel van de respondenten gaven aan dat zij ook zonder de subsidie de maatregelen getroffen zouden hebben. Ook gaven veel respondenten aan dat zij in de toekomst meer klimaatadaptieve maatregelen zouden nemen, ook zonder subsidie. Een subsidie zou hen echter wel meer motiveren om dit te doen. Hoewel de subsidie dus niet doorslaggevend is voor de meeste mensen, vormt de subsidie wel een motiverende factor, en geeft het mensen een steuntje in de rug.

Slotconclusie

Op het eerste gezicht lijkt het dat mensen die gebruik maken van de subsidieregeling Water en Groen al van plan waren om klimaatadaptieve maatregelen te nemen en de financiële middelen hebben om zelf klimaatadaptieve maatregelen te nemen. Dit betekent echter niet dat de subsidieregeling niet effectief is. Veel mensen zijn het erover eens dat de subsidie hen geholpen heeft door een laatste duwtje te geven om NU te handelen. Daarnaast werd de subsidie ook gebruikt door een relatief grote minderheid (23%) die nog niet overwoog om klimaatadaptieve maatregelen te nemen, voor zij over de subsidie hoorden. Tot slot kan het extra ondersteunen van deze groep koplopers een breder effect hebben: als klimaatadaptieve maatregelen zoals groene daken steeds zichtbaarder worden, zullen deze maatregelen steeds gangbaarder, toegankelijker, en aantrekkelijker worden voor de doorsnee burger. Een subsidie kan op deze manier dus bijdragen aan het verspreiden van klimaatadaptieve maatregelen onder een steeds groter wordende doelgroep.

Referenties

- Andor, M., Frondel, M., & Vance, C. (2015).** Installing photovoltaics in Germany: A license to print money? *Economic Analysis and Policy*, 48, 106-116.
- Faries, M.D. (2016).** Why we don't "just do it": Understanding the intention-behavior gap in lifestyle medicine. *American Journal of Lifestyle Medicine*, 10(5), 322-329.
- Gillingham, K.T., & Bollinger, B. (2020).** Social learning and solar photovoltaic adoption. *Management Science*. Advance online publication. www.doi.org/10.1287/mnsc.2020.3840
- Macintosh, A., & Wilkinson, D. (2011).** Searching for public benefits in solar subsidies: a case study on the Australian government's residential photovoltaic rebate program. *Energy Policy*, 39(6), 3199-3209.
- Nationale Klimaatadaptatiestrategie (2018).** Uitvoeren met ambitie. **Uitvoeringsprogramma 2018-2019.** Ministerie van Infrastructuur en Milieu. www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/04/04/uitvoeren-met-ambitie-uitvoeringsprogramma-2018-2019-nationale-klimaatadaptatiestrategie-nas
- Prochaska, J.O., & DiClemente, C.C. (2005).** The transtheoretical approach. In Norcross, J.C., & Goldfried, M.R. (eds). *Handbook of psychotherapy integration*. Oxford Series in Clinical Psychology. Oxford University Press.
- Promberger, M., & Marteau, T.M. (2013).** When do financial incentives reduce intrinsic motivation? **Comparing behaviors studies in psychological and economic literatures.** *Health Psychology*, 32(9), 950-957.
- Rogers, E.M. (2003).** *Diffusion of Innovations*. 5th ed., Free Press.
- Van Valkengoed, A., Kreuger, M., Peters, A., Geerts, B., & Heessels, M. (2020).** **Subsidies voor klimaatadaptatie.** Gemeente Breda.
- Van Valkengoed, A.M., & Steg, L. (2019).** Meta-analyses of factors motivating climate change adaptation behaviour. *Nature Climate Change*, 9, 158-163. www.dx.doi.org/10.1038/s41558-018-0371-y
- Wolske, K., Gillingham, K.T., & Schultz, P.W. (2020).** Peer influence on household energy behaviours. *Nature Energy*, 5(3), 202-212.

Bijlage 1

Appendix

Tabel 1
Vergelijking van deelnemers die wel en geen klimaatadaptieve maatregelen hebben genomen op 8 verschillende psychologische factoren en inkomen.

	Wel maatregelen (n = 116)	Geen maatregelen (n = 160)	Vershil	Significantie Toets*
Risicoperceptie	4.65	4.68	0.03	t(274) = 0.18, p = .86
Negatieve emoties	3.81	4.01	0.20	t(258) = 1.11, p = .27
Sociale norm	3.53	3.29	0.24	t(274) = 1.35, p = .18
Handelingsperspectief	4.79	3.97	0.82	t(275) = 4.32, p < .01
Effectiviteit	4.78	4.27	0.51	t(273) = 2.80, p < .01
Verantwoordelijkheid	5.39	4.87	0.52	t(274) = 2.59, p < .01
Vertrouwen	4.84	5.01	0.17	t(275) = 0.84, p = .41
Te duur	3.80	3.98	0.18	t(275) = 0.84, p = .40
Inkomen	3.91	3.92	0.01	t(236) = 0.06, p = .95

* De significantie toets bestaat uit een t-toets waarbij de gemiddelde score op de betreffende variabele vergeleken wordt tussen de twee groepen. Wanneer de waarde voor p kleiner dan .05 is, noemen we het verschil statistisch significant, en is het aannemelijk dat er een verschil tussen de groepen bestaat wat niet door toeval veroorzaakt is.

Tabel 2
Sterkte van het verband (correlatie) tussen 8 psychologische factoren en inkomen en intenties om een subsidieaanvraag te doen.

	Verskil	Significantie Toets*
Risicoperceptie	r = .23	p < .001
Negatieve emoties	r = .16	p < .001
Sociale norm	r = .14	p < .001
Handelingsperspectief	r = .27	p < .001
Effectiviteit	r = .28	p < .001
Verantwoordelijkheid	r = .25	p < .001
Vertrouwen	r = .04	p = .20
Te duur	r = -.02	p = .60
Inkomen	r = .07	p = .04

Wanneer de waarde voor p kleiner dan .05 is, noemen we het verschil statistisch significant, en is het aannemelijk dat er een verband is tussen de betreffende variabele en intenties om een subsidieaanvraag te doen wat niet door toeval is veroorzaakt.

Tabel 3
Vergelijking van deelnemers uit de algemene steekproef met subsidieaanvragers op 8 verschillende psychologische factoren.

	Algemene steekproef	Subsidieaanvragers	Vershil	Significantie Toets*
Risicoperceptie	4.51	5.00	0.49	t(1051) = 3.81, p < .01
Negatieve emoties	3.77	4.12	0.35	t(978) = 2.43, p = .02
Sociale norm	3.47	3.73	0.26	t(1029) = 1.83, p = .07
Handelingsperspectief	4.36	5.16	0.80	t(1030) = 5.50, p < .01
Effectiviteit	4.41	5.08	0.67	t(1028) = 4.74, p < .01
Verantwoordelijkheid	4.86	5.81	0.95	t(1024) = 5.99, p < .01
Vertrouwen	5.04	4.68	0.36	t(1033) = 2.43, p = .02
Te duur	4.11	3.67	0.44	t(1031) = 2.71, p = .01

* De significantie toets bestaat uit een t-toets waarbij de gemiddelde score op de betreffende variabele vergeleken wordt tussen de twee groepen. Wanneer de waarde voor p kleiner dan .05 is, noemen we het verschil statistisch significant, en is het aannemelijk dat er een verschil tussen de groepen bestaat wat niet door toeval veroorzaakt is.

Tabel 4
Vergelijking van deelnemers uit de algemene steekproef met subsidieaanvragers op demografische factoren.

	Algemene steekproef	Subsidieaanvragers	Vershil	Significantie Toets*
Leeftijd	55.39	48.00	7.39	t(1016) = 5.04, p < .01
Geslacht	Perc. Man = 50.1%	Perc. Man = 70.1%	20%	$\chi^2(2) = 33.58$, p < .01
Inkomen	3.69	4.60	0.91	t(870) = 7.57, p < .01
Opleidingsniveau	4.31	5.04	0.73	t(1013) = 6.08, p < .01

* De significantie toets bestaat uit een t-toets waarbij de gemiddelde score op de betreffende variabele vergeleken wordt tussen de twee groepen. Voor geslacht bestaat de toets uit een chi-kwadraat toets, welke beoordeelt of de verhouding man-vrouw verschilt tussen de twee groepen. Wanneer de waarde voor p kleiner dan .05 is, noemen we het verschil statistisch significant, en is het aannemelijk dat er een verschil tussen de groepen bestaat wat niet door toeval veroorzaakt is.

